

Nova obzorja: arheologija mlajših obdobj

New Horizons: Archaeology of the Later Periods

© Katarina Predovnik

Izvleček: Avtorica predstavlja različne vsebinske in časovne opredelitve arheoloških raziskav novejših preteklosti. Oriše ključne koncepte, teoretske usmeritve in raziskovalne cilje historične arheologije, ki proučuje zgodovinski razvoj modernega sveta s soočanjem materialnih, pisnih in celo ustnih virov. Opozori tudi na pomanjkljivosti novega slovenskega Zakona o varstvu kulturne dediščine, ki raziskovalnega dometa arheologije mlajših obdobj ne upošteva v celoti.

Ključne besede: arheologija mlajših obdobj, historična arheologija

Abstract: The author presents the various conceptual and chronological definitions of the archaeological study of the recent past. She sketches the key concepts, theoretical directions and research goals of historical archaeology which studies the evolution of the modern world using both material and documentary evidence, and even oral history. Furthermore, the new Slovenian Cultural Heritage Protection Act is discussed regarding its incomplete understanding of the research scope of the archaeology of later periods.

Keywords: archaeology of later periods, historical archaeology

Uvod: o imenih in njihovi vsebini

Preberi si ime! Kaj je ime?

To, čemur roža pravimo, dišalo

bi prav tako lepo z imenom drugim...

(William Shakespeare, *Romeo in Julija*, II-2;
prevod Oton Župančič)

Pred leti je Charles E. Orser mlajši, eden najvidnejših predstavnikov severnoameriške historične arheologije, v svojem učbeniku arheologijo opredelil kot »sistematičen študij ljudi v preteklosti«, historično arheologijo pa kot »arheologijo bolj nedavne preteklosti« (Orser 2004b, 4–5; prva izdaja 1995). In če arheologija proučuje preteklost, če je prav »historičnost« njeno temeljno določilo, tedaj se nam zastavlja ključno vprašanje, namreč, kdaj se preteklost in s tem delovno polje arheologije začne? Pred tisoč leti? Pred petstotimi, stotimi ali morda petdesetimi leti? Včeraj? Ali morda celo že ta hip? Meja med preteklostjo in sedanjostjo je problematična, saj jasne ločnice med njima ni. Preteklost je bistveni konstituent sedanjosti, ki je pravzaprav zgolj bežno stičišče med prihodnjim in minulim. Osebnostne in kolektivne identitete so osnovane na minulem, imajo časovno globino, ki preteklost, zgodovino v najširšem smislu, neločljivo povezuje s sedanjostjo. Materialne ostaline preteklosti so fizični, čutno zaznavni most med sedanjostjo in preteklostjo (Lowenthal 1985, xxiii) in so obenem sidrišča sodobnih identitet. Materialna kultura je fizična manifestacija tega, kar ljudje počnemo, mislimo in čutimo, in njeno proučevanje je enako pomembno za razumevanje sedanjosti in preteklosti. Številni arheologi si zato že dolgo več ne postavljajo časovnih omejitev in se – opremljeni s celotnim

arzenalom konceptualnih in metodoloških orodij, ki jih je veda razvila v svoji dvestoletni zgodovini – brez zadrege lotevajo študija materialne zapuščine ne le naših babic in dedov marveč tudi naših neposrednih sodobnikov (McAtackney et al. 2007).

Poimenovanja in z njimi povezane vsebinske opredelitve arheologije novejšega časa se med seboj pogosto precej razlikujejo. Najbolj široko razširjen pojem je – predvsem v nekdanjih kolonialnih deželah – tako imenovana »historična arheologija«. V širšem smislu izraz označuje vsakršno arheološko proučevanje najdišč in ostalin iz časa, dokumentiranega z zgodovinskimi, pisnimi viri, torej tudi arheologijo antičnih civilizacij starega sveta, srednjeveške Evrope ipd. (Schuyler 1970; Andrén 1998).

V nekdanjem kolonialnem svetu se takšno razumevanje historične arheologije večinoma ujema s časovno opredelitvijo v smislu pokolumbovske arheologije (Orser 2007, 26), arheologije kolonialnega obdobja. Evropski kolonisti so v ta okolja med drugim vpeljali tudi uporabo pisave kot orodja politične in družbene dominacije in mehanizma družbenega nadzora. Domorodne skupnosti, tudi tiste, ki so tehnologijo pisanja sicer že razvile, je pred prihodom Evropejcev praviloma niso uporabljale v tolikšni meri in na takšen način kot kolonialna oblast, zato tudi pisni viri, ki so ohranjeni iz predkolonialne dobe, niso resen konkurent sporočilnosti arheoloških virov.

Metodološko specifično historično arheologijo nekateri raziskovalci poudarjajo z uporabo sintagem »dokumentarna arheologija« (Beaudry 1993) ali tudi »z besedili podprta arheologija« (Little 1992). Še nekoliko širšo metodološko vključevalnost predpostavlja pojem »etnoarheologija«, ki označuje metodološko in interpretativno prepletanje štu-

dija ne le arheoloških (materialnih) in zgodovinskih (pisnih) marveč tudi etnoloških (ustnih) virov pri obravnavi ostalin iz bližnje preteklosti (Adams 1977).

Izraz *historična arheologija* lahko razumemo še drugače, kot arheologijo s posebno teoretsko naravnostjo, arheologijo, ki se izrecno označuje za zgodovinsko vedo. V tem primeru *historična arheologija* ni opredeljena časovno marveč po svojem pristopu. Pretekle družbe obravnava *historično*, svoje pojasnitve gradi na razumevanju specifičnih zgodovinskih kontekstov in dinamik, in ne v iskanju statičnih struktur, rigidnih sistemov in obče veljavnih zakonitosti (Predovnik 1995, 26). Epistemološko in metodološko je takšno *historično arheologijo* nedavno poskušal utemeljiti nemški arheolog Sören Frommer (2007).

Vsebinsko jasneje poskušajo predmet in cilje arheologije novejšje preteklosti označiti poimenovanja, kot so arheologija modernega sveta (Orser 2004a), globalna *historična arheologija* (Orser 2007) ali še ožje arheologija kapitalizma (Leone 1995; Johnson 1996), industrijska arheologija (Casella, Symonds 2005), arheologija kolonializma (Lyons, Papadopoulos 2002) in podobno. Osnovna premisa teh opredelitev je generična zveza med zgodovinskim razvojem v minulih petih stoletjih in sodobnim globalnim in s kapitalističnimi razmerji prežetim svetom. Po koncu srednjega veka je evropska ekspanzija v nova okolja svet povezala v tesno prepleteno celoto. Za to, tako imenovano moderno, dobo so značilne tri ključne poteze: kapitalizem, kolonializem in potrošništvo (Newman et al. 2001). Arheologija moderne dobe je torej arheologija modernega sveta, ne toliko v časovnem smislu kot v smislu arheologije procesov modernosti (Hall, Silliman 2006a, 2).

V Evropi se izraz *historična arheologija* uporablja le po redko, bolj razširjeni sta oznaki arheologija zgodnjega novega veka ali posrednjeveška arheologija.

V slovenski arheologiji poleg naštetih pojmov poznamo še izraz »arheologija mlajših obdobj«. Nastal je v akademski sferi, ko je bil na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani leta 1991 v študijski program vpeljan predmet arheologija mlajših zgodovinskih obdobj. Čez nekaj let je bil iz imena predmeta izpuščen pridevnik zgodovinskih, saj bi bilo nesmiselno razločevati med srednjeveško in kasnejšo arheologijo kot zgodovinsko ter denimo klasično ali rimsko arheologijo kot ne-zgodovinsko. Poleg tega je vsakršna arheologija, če arheologijo razumemo kot proučevanje človekove

preteklosti in če zgodovino razumemo kot zgodbo o človekovi preteklosti, zgodovinska (Predovnik 1995, 11).

Sintagma mlajša obdobja je skorajda prazen pojem, fluiden in nestabilen, razumljiv le v razmerju do tradicionalnega pojmovanja arheologije kot nekakšne opozicije zgodovinopisja, od katerega jo loči kronološka ločnica, na slovenskem prostoru postavljena v čas okoli leta 1000 n. št. Mlajša obdobja so torej tista, ki sledijo zgodnjersrednjeveškemu, tradicionalni domeni arheologije.

Izraz »mlajša obdobja« v drugih jezikovnih okoljih sicer poznajo, v angleščini npr. kot »archaeology of later periods«, a ga uporabljajo le izjemoma. Reči moramo, da se tudi v slovenski arheologiji doslej ni širše uveljavil. Njegova izbira ter vztrajanje, da študijski predmet poimenujemo s to sintagmo, in ne denimo z natančneje opredeljivimi izrazi kot npr. arheologija poznega srednjega in novega veka, nista naključna: menimo, da je čar in epistemološka prednost poimenovanja arheologija mlajših obdobj prav njegova kronološka izmuzljivost. Izraz predpostavlja kronološko zamejitev navzdol, ne da bi to spodnjo mejo natančno opredeljeval (arheologija obdobj, mlajših od česa?), navzgor pa časovne meje niti implicitno ne daje slutiti. Takšna opredelitev omogoča svobodno izbiranje časovnih, in ne zgolj časovnih, meja v skladu z raziskovalnimi cilji in strategijami, ne da bi jih že vnaprej določala (Predovnik 1995, 11).

Iskanje identitete:

cilji arheologije mlajših obdobj

Cilj arheologije ni zanesljiva vednost o preteklosti sama na sebi, temveč zanesljiva vednost o preteklosti, ki je družbeno odzivna v sedanjosti.

(Hodder 1991, 30)

Podobno, kot se razlikujejo poimenovanja in osnovne vsebinske opredelitve arheološkega raziskovanja novejšje preteklosti, se vsaj v podrobnostih razlikujejo tudi predstave raziskovalcev o tem, kakšen naj bi bil namen in cilj njihovega dela. Prav tu se skriva kleč, kako sploh utemeljiti, osmisлити in nenazadnje upravičiti specifično arheološki študij »zgodovinskega« časa. Pri tem nikakor ne želimo podleči skušnjavi pojasnjevanja in utemeljevanja ločnic in povezav med arheologijo in zgodovino, (histo-

rično) antropologijo, etnologijo, umetnostno zgodovino, arhitekturno zgodovino in drugimi vedami. O tem je bilo zapisanega že dovolj (prim. Nabergoj 1995; Predovnik 1995; Predovnik 2000).

V svoji knjigi »Historična arheologija« je Barbara J. Little cilje historične arheologije opredelila takole: 1. ohranjanje in interpretiranje najdišč, 2. dopolnjevanje in kritika zgodovine, kot jo poznamo skozi pisne vire, 3. rekonstruiranje načinov življenja, 4. izboljšanje arheoloških metod, 5. razumevanje modernizacije in globalizacije (Little 2007, 22). Sledimo kar njeni shemi:

1. Ohranjanje in interpretiranje najdišč

Vsakršno arheološko proučevanje materialnih ostalin je namenjeno tako pridobivanju novih spoznanj o preteklosti kakor tudi ohranjanju materialne dediščine človeštva. Sodobni človek vse hitreje in vse bolj radikalno posega v svoje življenjsko okolje ter ga nepovratno spreminja. To je sicer značilno za vse človeške družbe, toda v sodobnem kapitalističnem svetu sta hitrost in daljnosežnost teh sprememb postali komaj še dojemljivi. Vsak dan se soočamo s kalejdoskopskimi menjavami snovne, fizične stvarnosti, z izgubo oprijemljivih ostankov preteklosti, okoli katerih tkemo svoje osebne in kolektivne identitete. Dediščina preteklosti, ne le oddaljene, neznane in tuje preteklosti marveč tudi naše neposredne, doživete preteklosti, v imenu napredka nenehno izginja pred našimi očmi. To erozijo spomina pogosto doživljamo kot zelo osebno izgubo. Zgodovinopisje in arheologija služita fiksiranju, objektiviranju in memorializaciji preteklosti, kar nam omogoča, da se z izgubo soočimo in jo sprejmemo. Imata torej terapevtsko vlogo (Buchli 2007, 116–117).

Zelo načelna naloga arheologije, da skrbi za ohranjanje materialne dediščine človeštva pred uničenjem in dokončno izgubo, ni lahko uresničljiva. Arheološka dediščina je v svojem bistvu unikatna. Tudi izdelki masovne, serijske proizvodnje, navidezno povsem enaki tisočem drugih takšnih izdelkov, so lahko glede na dani arheološki kontekst, v katerem nastopajo, po svoji sporočilnosti enkratni. Vsi materialni ostanki ljudi so v najširšem smislu legitimni arheološki vir, pot do razumevanja preteklosti in nenazadnje tudi sedanjosti. V tem pogledu se materialna zapuščina kamene dobe in šestnajstega ali celo enaindvajsetega stoletja prav nič ne razlikujejo med seboj.

Seveda pa vseh materialnih ostalin ne moremo niti raziskati niti ohraniti. Nujno je torej oblikovati pragmatične kriterije izbire, opredeliti, kaj je (arheološka) dediščina, kaj ohranjamo in zakaj (Gelichi 2007, 10).

2. Dopolnjevanje in kritika zgodovine, kot jo poznamo skozi pisne vire

Leta 1991 je ameriški arheolog James Deetz o vlogi historične arheologije v razmerju do zgodovinopisja zapisal: »Arheologija vsekakor lahko omogoči uvide v zgodovinske procese, ki jih pisni viri preprosto ne ponujajo. Historična arheologija se ukvarja z nenamernim, nezavednim, s svetovnim nazorom in mentaliteto posameznika. Omogoča nam spoznati, kako so vsi ljudje, in ne le majhna skupina pismenih, organizirali svoja fizična življenja. Če bomo proučevali le pisne vire, naj so še tako bogati in podrobni, bodo naše ugotovitve odražale le zgodbo male manjšine iztirjenih, bogatih belih moških in komaj kaj drugega« (Deetz 1991, 6).

Izjava je postala antologijska in večina historičnih arheologov je trdno prepričanih, da je poslanstvo (historične) arheologije, da razkriva »luknje« v zgodovini, pomenljive odsotnosti, utišane glasove revnih, zatiranih, brezpravnih ali nepismenih, ki v pisnih dokumentih ne nastopajo. Toda mnenje, da lahko pisne in materialne vire zgolj seštejemo, uskladimo in sestavimo v celovito sliko preteklosti, je naivno in v osnovi zgrešeno. Arheološki in dokumentarni viri niso ekvivalentni, niso zgolj preslikava iz materialnega v nematerialno in nazaj. Pogosto se zdi, da si nasprotujejo. V vsakem primeru je kritičen študij različnih podatkov smiseln, saj nas vodi k zastavljanju vedno novih vprašanj in k bolj kompleksni, pluralni podobi preteklosti (Little 2007, 29, 62).

Deetzevo pojmovanje pisnih virov kot izkrivljene podobe minule realnosti, ki jo je ustvarjala elita, je močno vplivalo na ameriško historično arheologijo. Kako naivno in samoomejevalno je takšno odrekanje sporočilnosti pisnemu na račun materialnega ter popolno neupoštevanje sodobnega zgodovinopisja, ki »utišane glasove« razbira s kritično analizo in interpretacijo prav teh omalovaževanih besedil, je nedavno opozoril John Moreland (2001, 98–119). Tudi besedila so rezultat kulturnih in družbenih praks istih družb, ki so ustvarjale in uporabljale druge artefakte. In nenazadnje so tudi besedila artefakti, katerih snovno naravo je potrebno obravnavati na enak način kakor denimo snovnost lončenih črepinj ali železnih orodij.

Mnenje, da so arheološki viri sami na sebi objektivna in neproblematična odslíkava vseh vidikov nekdanje stvarnosti, je naivno in poenostavljeno. V sebi skriva implicitno pojmovanje arheologije kot nekakšne preslikave Rankejevega koncepta zgodovinopisja, v empiricističnem smislu kopičenja dejstev, ki naj bi razkrila preteklost, »kakršna je resnično bila«. Utvara je dvojna: prvič, dokončna podoba »resnične« preteklosti je tako za zgodovinarje kakor tudi za arheologe nedosegljiv cilj; naj si še tako prizadevno raziskujemo, nikoli ne bomo imeli pred seboj celote nekdanje stvarnosti. In drugič, ene same, dokončne podobe preteklosti sploh ne more biti, saj se tudi dojemanje lastne zgodovinske sedanosti med sodobniki razlikuje. Družbeno življenje ljudi se odvija v okvirih kulturno pogojenih nazorov in verovanj, in to velja tako za ljudi, ki jih proučujemo, kakor tudi za naše lastno znanstveno delovanje v danem zgodovinskem trenutku.

Historična arheologija je enakovredna in potrebna partnerka zgodovinopisja, saj lahko pomembno prispeva k spoznavanju in izražanju različnih vidikov preteklosti, tudi skritih, zanikanih in travmatičnih. Na ta način prispeva k oblikovanju inkluzivne, multivokalne zgodovine, ki priznava vrednost življenja vsakega in vseh ljudi. S preizpraševanjem podatkov o preteklosti, o začetkih in razlogih za posamezne pojave, arheologija prispeva k zavesti, da zgodovina ni neizbežna ali vnaprej določena marveč je rezultat tako preišljenih kot tudi naključnih izbir in odločitev ljudi v vsakokratnih zgodovinskih okoliščinah (Little 2007, 149).

3. Rekonstruiranje načinov življenja

Rekonstrukcija ali, bolje rečeno, spoznavanje in proučevanje nekdanjih kultur in načinov življenja je neposredni rezultat arheološkega dela. Odkrivanje materialnih ostalin je več kot le način, kako preteklosti nadeti otipljivo podobo in jo napraviti dostopnejšo emocionalno-doživljajskim soočenjem laične publike z minulim, je več kot le pridobivanje relikvij, ki sooblikujejo identitete posameznikov in skupnosti (prim. Lowenthal 1985, 238–249). Arheološki zapis je rezultat družbenega delovanja ljudi v preteklosti in je kot tak legitimen spoznavni vir.

Primarne arheološke raziskave so detajlne, razkrivajo podrobnosti in raznolikosti, posamezna najdišča, posamezne artefakte ter njihove medsebojne povezave. Charles E. Orser mlajši jih je primerjal s koncepti zgodovine

vsakdanjika in mikrozgodovine, s pristopi tako imenovane zgodovine od spodaj, ki so se v zgodovinopisju razvijali posebno v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Toda lokalna, mikro raven je prepletena z makro ravnijo globalnih procesov, zato je za razumevanje konkretnih izrazov in posebnosti kultur v mlajših obdobjih nujno razumevanje njihovih povezav z globalnimi družbeno-ekonomskimi pojavi in sistemi (Orser 2007).

4. Izboljšanje arheoloških metod

V sedemdesetih letih dvajsetega stoletja so ameriški arheologi poskušali historično arheologijo iztrgati iz domene zgodovinskih raziskav in jo tesneje povezati z antropološko usmerjeno prazgodovinsko arheologijo, ki jo je takrat obvladovala paradigma tako imenovane nove ali procesne arheologije (South 1977; Rahtz 1983; Hodges 1982). Historična arheologija naj bi bila nekakšen etnoarheološki laboratorij (prim. Adams 1977), ki bi s kombiniranjem arheoloških, pisnih in ustnih virov omogočal preverjanje arheoloških hipotez, izgradnjo pojasnitvenih modelov in preverjanje ter izboljšave arheoloških metod. Pisni in ustni viri naj bi omogočali zunanjo, neodvisno kontrolo tez, utemeljenih na interpretacijah diagnostičnih vzorcev artefaktov. Tako naj bi historična arheologija predvsem služila eksperimentalnemu preverjanju konceptov in metod prazgodovinske arheologije.

Projekt »nove« historične arheologije je temeljil na ključni premisi procesne arheologije, da je mogoče formulirati splošno veljavne zakonitosti človeškega vedenja. Ta je kasneje doživela hude kritike in danes nihče več ne razmišlja o tem, da je značilne artefaktne vzorce na najdišču iz kolonialnega obdobja mogoče preprosto interpretirati na podlagi ohranjenih arhivskih virov, nato pa ugotovljene vedenjske vzorce ali družbene strukture uporabiti kot pojasnitveni model za interpretacijo sorodnih artefaktnih vzorcev na prazgodovinskih najdiščih. Kljub temu številni historični arheologi še danes svoje poslanstvo vidijo prav na področju razvoja metod arheološke analize in interpretacije.

5. Razumevanje modernizacije in globalizacije

Historični arheologi proučujejo moderni svet in njegove korenine vidijo v dobi prehoda med modernim in srednjeveškim, med fevdalnim in kapitalističnim redom.

Modernost naj bi imela svoj izvor v Evropi in naj bi se rojevala iz renesančne mentalitete v kolonialnih soočenjih med evropskimi in zunajevropskimi kulturami (Johnson 2007, 21).

Historična arheologija proučuje velike teme moderne dobe, ki določajo tudi našo sodobno družbo in kulturo: kolonializem, evrocentrizem, kapitalizem, industrializem, potrošništvo, urbanizem, znanost, sekularizem, internacionalizem, institucionalni nadzor, vojaško moč, ideologijo spolov, pismenost, verske inštitucije in drugo (Little 2007, 46).

Proučevanje korenin in razvoja kapitalizma kot ekonomskega sistema in kompleksnega omrežja družbenih odnosov je v samem žarišču historične arheologije (Leone 1995; Johnson 1996). Kapitalizem je seveda mogoče razumeti zgolj v njegovi neločljivi povezanosti s kolonializmom in imperializmom, ki ju označujejo asimetrična razmerja dominacije in eksploatacije ene družbene skupine ali kulture nad drugimi. Tudi suženjstvo je sestavni del teh odnosov in prav tem pojavom in njihovim raznolikim lokalnim izrazom se historični arheologi intenzivno posvečajo predvsem v zunajevropskih okoljih (Little 2007, 57-58). Seveda pa je sočasno dogajanje v Evropi zgolj druga plat iste zgodbe o kolonialnem osvajanju in izkoriščanju novih svetov (Johnson 2006).

Pomembna velika tema historične arheologije je proučevanje potrošnje materialnih dobrin in pojava potrošništva v sklopu kapitalističnih družbeno-ekonomskih razmerij. Arheologija, ki svoje raziskave utemeljuje na proučevanju materialnih ostalin, se z vprašanji potrošnje srečuje v vseh časovnih obdobjih in družbeno-kulturnih kontekstih. Vprašanja, kako so ljudje izbirali in uporabljali predmete, na kakšen način so jim pripisovali pomene, kako so določene predmete v kulturnem smislu sprejemali ali zavračali in kako so skozi materialno kulturo oblikovali, izražali ali prikrivali svoje identitete, imajo v arheologiji mlajših obdobj posebnost, saj so bili prav v tem času izumljeni mehanizmi sodobnega potrošništva (Orser 2007, 32; Little 2007, 46). Navidezno pomensko izpraznjenost potrošniških praks v dobi množične kulture in množične potrošnje dobrin historična arheologija postavlja pod vprašaj, s tem ko evidentira, razbira in interpretira kompleksnost oblik potrošnje (Little 2007, 65).

Cilj obravnave velikih tem modernosti se zdi marsikomu preveč ambiciozen, saj je arheološko delo primarno

vezano na detajlen študij posamičnega, konkretnega, kulturnih raznolikosti. Charles E. Orser mlajši odgovarja s parafrazo znane maksime naravovarstvenikov: »dig locally, think globally!« (koplj lokalno, razmišljaj globalno!). Za arheologijo modernega sveta naj ne bi bilo toliko značilno globalno merilo proučevanja kot globalni fokus, osredotočenost na globalne procese in umeščenost lokalnega vanje. Interpretacija naj bi bila usmerjena v pojasnitev povezav med posamičnim (konkretnim arheološkim zapisom na najdišču) in »zunanjim svetom«. Kot razrešitev dileme med partikularnim in generalnim Orser predlaga koncept multiskalarne analize (Orser 2007, 27-28; Gilchrist 2005), analize posameznih pojavov na več prostorskih in časovnih ravneh oz. merilih.

Novim obzorjem naproti

Kar nas ovira na poti do novih znanstvenih odkritij, ni naša nevednost marveč utvara vednosti.

(Laura Nader, nav. v Little 2007, 35)

Letos je v Sloveniji stopil v veljavo nov »Zakon o varstvu kulturne dediščine« (Ur.l. RS, št. 16/2008), ki med drugim ureja varovanje in upravljanje z arheološko dediščino. V 7. členu zakona sta zapisani dve opredelitvi, ki spreminjata dosedanjo pravno-formalno kategorizacijo arheologije in bosta vplivali tudi na arheološko prakso, saj dokončno ustoličujeta arheologijo mlajših obdobj kot enakovreden segment arheologije:

...2. »arheološka najdba« je *premična arheološka ostalina, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let. Arheološke najdbe so tudi orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaška vozila in plovila ali njihovi deli, ki so bili pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let;*

3. »arheološke ostaline« so vse stvari in vsakršni sledovi človekovega delovanja iz preteklih obdobj na površju, v zemlji in vodi, katerih ohranitev in proučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem, za katere sta glavni vir informacij arheološko raziskovanje ali odkritja in za katere je mogoče domnevati, da so pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let in da imajo lastnosti dediščine. Arheološke ostaline so tudi stvari, povezane z grobišči, določenimi na podlagi predpisov o vojnih grobiščih, in z vojno, sku-

paj z arheološkim in naravnim kontekstom, ki so bile pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let. Strokovno identificirane in registrirane arheološke ostaline postanejo dediščina...

Kljub dejstvu, da uradno priznanje legitimnosti in celo nujnosti arheološkega raziskovanja dediščine mlajših obdobij lahko le pozdravimo, moramo besedilo zakona vendarle problematizirati. Zakonodajalec očitno kot arheološko dediščino pojmuje zgolj in samo materialno zapuščino, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj sto let. Očitna arbitrarost tako postavljene časovne zamejitve je zgolj in samo odraz nezmožnosti arheologije, da bi se otresla ujetosti v takšne in drugačne kronološke meje. Če je še pred slabega pol stoletja veljalo, da je zgornja meja arheološke preteklosti na Slovenskem nekako okoli leta 1000, jo danes potemtakem postavljamo v leto 1908? In zakaj ne v leto 1898 ali 1918? Kdaj bomo vendar tudi slovenski arheologi spoznali, da bistvo arheologije niso koledarski datumi marveč to, kar proučujemo – »ljudje v preteklosti«?

Drugi pomislek v zvezi z omenjenima opredelitvama je izjema, ki jo zakonodajalec napravi v primeru vojnih grobišč ter drugih najdišč in artefaktov, povezanih z vojno in vojsko. Da bi jih obravnavali in varovali kot arheološko dediščino, namreč zadošča, da so v zemlji ali pod vodo »počivali« petdeset let. Politični kontekst in namen takšne odločitve, je jasen: ustrezno zaščititi, raziskovati in varovati ostaline obeh svetovnih vojn in tudi grobišča žrtev povojnih izvensodnih pobojev. Smiselnosti arheološko ustreznih raziskav nikakor ne oporekamo. Kot smo že rekli, je problem drugje, v samem dejstvu, da arheologije zakonodajalec ne opredeljuje vsebinsko marveč kronološko.

V kontekstu arheologije mlajših obdobij je poleg tega potrebno problematizirati še en vidik zakonske opredelitve arheoloških najdb. Te naj bi namreč izhajale izključno iz arheoloških kontekstov pod površjem tal ali pod vodo. Srednjeevropska arheologija mlajših obdobij že skoraj dve desetletji s pridom raziskuje arheološke kontekste »nad tlemi«. Gre za raziskave stavbnih konstrukcij, v katerih se nahajajo tudi artefakti. Polnila etažnih konstrukcij med lesenimi stropovi ali kamnitimi oboki in podi ali tudi same stene stavbe, izravnave za omet, odrnice in tramovnice so lahko izredno zanimivi arheološki konteksti, v katerih se ohranjajo celo predmeti iz organskih materialov, ki so sicer med arheološkimi najdbami le izjemoma zastopani (Ericsson, Atzbach 2005). Kdo naj jih obravnava, če ne arheologi? Kako bo zakonodajalec zagotovil, da bodo ob prenovah stavbne dediščine takšni arheološki

konteksti ustrezno dokumentirani in raziskani, če že ne bodo ohranjeni?

Arheološko raziskovanje novejših preteklosti se je v Sloveniji pričelo uveljavljati, četudi se pogosto zdi, da še vedno potrebuje opravičila, tako pred sorodnimi disciplinami kakor tudi pred arheologijo samo (prim. Predovnik 2000). Novi zakon je kljub omenjenim pomanjkljivostim pomemben korak v pravo smer, saj opredeljuje pravno podlago varovanja arheološke dediščine mlajših obdobij in s tem tudi zavezuje arheologijo, da to dediščino raziskuje z vso odgovornostjo, veščino in znanjem, ki jih uporablja pri proučevanju dediščine starejših dob.

Če se morda komu kljub temu dozdeva, da arheološke raziskave bogato dokumentiranega zgodovinskega časa in celo sodobnosti niso potrebne, naj spomnimo, da prav arheologija mlajših obdobij pomembno bogati naše razumevanje preteklosti in sedanjosti z razkrivanjem neskladij med zapisanim, povedanim in narejenim (prim. Rathje 2001, 68) ter da prispeva k demokratizaciji podobe preteklosti s proučevanjem zgodovine vseh, tudi »nemih« akterjev, o katerih pisni viri povečini molčijo. Sili nas v nenehen razmislek o vlogi in odzivnosti arheologije v sodobni družbi in o odgovornosti, ki jo imamo, ko soustvarjamo vednost o preteklosti in s tem sodelujemo pri izgradnji sodobnih družbenih identitet. Preveč poenostavljeno je reči, da nam je o mlajših obdobjih vse povedalo že zgodovino pisje. Dovolimo si pokukati čez plotove časovnih meja, ozrmo se v nova obzorja onkraj že znanega in pričakovanega. Dopustimo, da nas preteklost, tudi tista komaj včerajšnja, preseneti, da nas nauči česa novega o naših prednikih in o nas samih, namesto da v njej iščemo zgolj potrditev tega, kar mislimo, da že vemo, ali onega, za kar si želimo, da bi bilo resnično (Little 2007, 164).

Literatura

ADAMS, William Hampton 1977, *Archaeology of the recent past: Silcott, Washington, 1900–1930*. – *Northwest Anthropology Research Notes* 9/1, str. 156–165.

ANDRÉN, Anders 1998, *Between Artifacts and Texts: Historical Archaeology in Global Perspective*. – New York: Plenum Press.

BEAUDRY, Mary C. (ur.) 1993, *Documentary Archaeology in the New World*. – Cambridge: Cambridge University Press.

- BUCHLI, Victor 2007, Afterword: towards an archaeology of the contemporary past. – V: McATACKNEY, PALUS, PICCINI 2007, str. 115–118.
- CASELLA, Eleanor Conlin, SYMONDS, James (ur.) 2005, *Industrial Archaeology: Future Directions*. – New York: Springer.
- DEETZ, James 1991, Introduction. – V: FALK, Lisa (ur.) 1991, *Historical Archaeology in Global Perspective*. – Washington, DC: Smithsonian Institution Press, str. 1–9.
- ERICSSON, Ingolf, ATZBACH, Rainer (ur.) 2005, *Depotfunde aus Gebäuden in Zentraleuropa = Concealed Finds from Buildings in Central Europe. – Bamberger Kolloquien zur Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit 1 = Archäologische Quellen zum Mittelalter 2*. – Berlin: scrîpvaz.
- FROMMER, Sören 2007, *Historische Archäologie. Ein Versuch der methodologischen Grundlegung der Archäologie als Geschichtswissenschaft. – Tübinger Forschungen zur historischen Archäologie 2*. – Büchenbach: Verlag Dr. Faustus.
- GELICHI, Sauro 2007, Introduction. Constructing post-medieval archaeology in Italy: a new agenda. – V: GELICHI, LIBRENTI 2007, str. 7–10.
- GELICHI, Sauro, LIBRENTI, Mauro (ur.) 2007, *Constructing Post-Medieval Archaeology in Italy: a New Agenda. Proceedings of the International Conference (Venice, 24th and 25th November 2006)*. – Borgo S. Lorenzo: All'Insegna del Giglio.
- GILCHRIST, Roberta 2005, Introduction: scales and voices in World Historical Archaeology. – *World Archaeology* 37/3, str. 329–336.
- HALL, Martin, SILLIMAN, Stephen W. 2006a, Introduction: archaeology of the modern world. – V: HALL, SILLIMAN 2006b, str. 2–19.
- HALL, Martin, SILLIMAN, Stephen W. (ur.) 2006b, *Historical Archaeology. – Blackwell Studies in Global Archaeology* 9. – Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- HODDER, Ian 1991, Postprocessual archaeology and the current debate. – V: PREUCCEL, Robert W. (ur.) 1991, *Processual and Postprocessual Archaeologies: Multiple Ways of Knowing the Past*. – Carbondale: Southern Illinois University, Center for Archaeological Investigations, str. 30–41.
- HODGES, Richard 1982, Method and theory in medieval archaeology. – *Archeologia medievale* 9, str. 7–38.
- JOHNSON, Matthew 1996, *An Archaeology of Capitalism*. – Oxford: Blackwell Publishers.
- JOHNSON, Matthew 2006, The tide reversed: prospects and potentials for a postcolonial archaeology of Europe. – V: HALL, SILLIMAN 2006b, str. 313–331.
- JOHNSON, Matthew Harry 2007, Some thoughts on post-medieval archaeology, theory and the Italian Renaissance. – V: GELICHI, LIBRENTI 2007, str. 19–24.
- LEONE, Mark P. 1995, A historical archaeology of capitalism. – *American Anthropologist* 97, str. 251–268.
- LITTLE, Barbara J. (ur.) 1992, *Text-Aided Archaeology*. – Boca Raton: CRC Press.
- LITTLE, Barbara J. 2007, *Historical Archaeology: Why the Past Matters*. – Walnut Creek, CA: Left Coast Press, Inc.
- LOWENTHAL, David 1985, *The Past is a Foreign Country*. – Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, Claire L., PAPADOPOULOS (ur.) 2002, *The Archaeology of Colonialism*. – Los Angeles: Getty Research Institute.
- McATACKNEY, Laura, PALUS, Matthew, PICCINI, Angela (ur.) 2007, *Contemporary and Historical Archaeology in Theory. Papers from the 2003 and 2004 CHAT conferences*. – *BAR Int. Ser.* 1677 = *Studies in Contemporary and Historical Archaeology* 4. – Oxford: Archaeopress.
- MORELAND, John 2001, *Archaeology and Text*. – London: Duckworth.
- NABERGOJ, Tomaž 1995, Arheologija in gotika = Archaeology and Gothic. – V: LOZAR ŠTAMCAR, Maja (ur.) 1995, *Gotika v Sloveniji – svet predmetov = Gothic Art in Slovenia – The World of Objects*. Katalog razstave. – Ljubljana: Narodni muzej, str. 7–119.
- NEWMAN, Richard, CRANSTONE, David, HOWARD-DAVIES, Christine (ur.) 2001, *The Historical Archaeology of Britain c. 1540–1900*. – Stroud: Sutton Publishing.

ORSER, Charles E., Jr. 2004a, The archaeologies of recent history: historical, post-medieval, and modern-world. – V: BINTLIFF, John (ur.) 2004, *A Companion to Archaeology*. – Oxford: Blackwell Publishing, str. 272–290.

ORSER, Charles E., Jr. 2004b, *Historical Archaeology*. – New Jersey: Pearson Prentice Hall (2. izdaja).

ORSER, Charles E., Jr. 2007, The global and the local in modern-world archaeology. – V: GELICHI, LIBRENTI 2007, str. 25–33.

PREDOVNIK, Katarina Katja 1995, *O stvarih in besedah: arheologija mlajših obdobj*. Neobjavljeno diplomsko delo. – Ljubljana: Filozofska fakulteta.

PREDOVNIK, Katarina 2000, Cur archaeologia medievalis? – *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXVIII/200–201, str. 31–51.

RAHTZ, Philip 1983, New approaches to medieval archaeology. – V: HINTON, David A.(ur.) 1983, *25 Years of Medieval Archaeology*. – Sheffield: University of Sheffield, str. 12–23.

RATHJE, William 2001, Integrated archaeology: a garbage paradigm. – V: BUCHLI, Victor, LUCAS, Gavin (ur.) 2001, *Archaeologies of the Contemporary Past*. – New York: Routledge, str. 63–76.

SCHUYLER, Robert L. 1970, Historical archaeology and historic sites archaeology as anthropology: basic definitions and relationships. – *Historical Archaeology* 4, str. 83–89.

SOUTH, Stanley 1977, *Method and Theory in Historical Archaeology*. – London: Academic Press.
